

วิธีพิจารณาคดีในระบบไต่สวนและการพิจารณาคดีอาญา

ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง : ตอนที่ ๑

หลักการ แนวคิด และกรณีศึกษาของประเทศฝรั่งเศส^๑

ฌอง ฟร็องซัว เรดอนเน^๒

แปลโดย ดร. ปกิตตา นิการวรรณ โชติกิตติกุล^๓

๑. ตำแหน่งผู้พิพากษาไต่สวน

ผู้พิพากษาไต่สวน เป็นตำแหน่งพิเศษในศาลฝรั่งเศส มีอำนาจ ๒ ด้าน ด้านแรกเป็นอำนาจในการไต่สวนรวบรวมพยานหลักฐาน ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นอำนาจในการพิพากษาคดี ประเทศไทยไม่มีผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่เฉพาะการไต่สวนเป็นตำแหน่งต่างหากแยกออกมาจากผู้พิพากษาปกติ

ระบบไต่สวน หมายถึง ระบบที่ผู้พิพากษามีหน้าที่หลักที่จะดำเนินการไต่สวนเชิงรุกในการรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ เพื่อที่จะพิสูจน์ว่าบุคคลมีความผิดหรือบริสุทธิ์ ผู้พิพากษาไต่สวนนอกจากจะไต่สวนคดีเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงมาแล้ว ยังทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีเดียวกันด้วย ระบบไต่สวนจึงแตกต่างกับระบบกล่าวหา ซึ่งระบบกล่าวหาจะมีพนักงานอัยการหรือคู่ความเป็นบุคคลหลักที่จะดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงมาให้ศาลตัดสิน

มีข้อวิจารณ์ว่าระบบไต่สวนให้อำนาจแก่ผู้พิพากษามากเกินไป ทั้งไต่สวนและตัดสินคดี จนดูเหมือนว่าจะไม่ให้ความสำคัญแก่สิทธิของคู่ความในการต่อสู้คดี แต่ผู้ที่เห็นด้วยกับระบบนี้มองว่ามีความสำคัญที่จะต้องให้ผู้พิพากษามีอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยตัวเอง เพราะจะแสวงหาข้อเท็จจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาความอาญาทั่วไป แล้วจะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายด้วย

ระบบไต่สวนมีที่มาตั้งแต่สมัยยุคกลางของประวัติศาสตร์กฎหมายยุโรป ขณะนี้ได้รับการยอมรับอยู่ในประเทศละตินอเมริกา และบางประเทศที่ฝรั่งเศสมีอิทธิพลไปถึง ก่อนหน้านั้นตั้งแต่สมัยยุคกลาง มีระบบผู้พิพากษาไต่สวนอยู่ในยุโรปหลายประเทศ แต่หลังจากช่วงประมาณปี ๑๙๗๔ ผู้พิพากษาไต่สวนก็ค่อย ๆ หายไปจากประเทศอื่น ๆ เช่น เยอรมนีและอิตาลีก็ไม่มีแล้ว ประเทศเหล่านี้บทบาทของผู้พิพากษาไต่สวนจะเปลี่ยนไปกลายเป็นบทบาทที่ผสมทั้งไต่สวนและกล่าวหาเข้ามาในการทำหน้าที่ครั้งเดียวกัน

ส่วนประเทศที่ใช้ระบบ Common law ไม่มีผู้พิพากษาไต่สวน และไม่เป็นที่รู้จักเลย การแสวงหาพยานหลักฐานก่อนขึ้นสู่ศาลเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวน เจ้าพนักงานตำรวจ ภายใต้การควบคุมดูแลของพนักงานอัยการ

แม้ที่ผ่านมาตั้งแต่ยุคกลางประเทศฝรั่งเศสจะใช้ระบบไต่สวน แต่หลังจากประเทศได้มีการพัฒนามากขึ้นก็ได้ใช้ระบบกล่าวหาเข้ามาในวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศสมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาครั้งล่าสุดเมื่อปี ๑๙๕๘ ได้นำเอาวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาหลายประการที่เป็นลักษณะของการกล่าวหาเข้ามาในวิธีการไต่สวนด้วย ดังนั้น ในปัจจุบันระบบของฝรั่งเศสในการไต่สวนจึงมีการพัฒนาไปในทางกล่าวหามากขึ้น

^๑ สรุปลำบรรยายจากการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “วิธีพิจารณาคดีในระบบไต่สวนและการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง : หลักการ แนวคิด และกรณีศึกษาของประเทศฝรั่งเศส” วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๖ เวลา ๑๓ ถึง ๑๖ นาฬิกา ห้องประชุมใหญ่ศาลฎีกา โดยสถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม

^๒ ผู้ช่วยทูตฝ่ายศาลยุติธรรมกำกับดูแลภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออกไกล ผู้ตรวจการศาลยุติธรรมสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย

^๓ ผู้ช่วยผู้พิพากษารุ่นที่ ๗๗

๒. อำนาจของผู้พิพากษาในการไต่สวน

เดิมเป็นการไต่สวนโดยลับและใช้ระบบไต่สวนโดยแท้ แต่ต่อมามีวิวัฒนาการคือ การไต่สวนเป็นที่เปิดเผยมากขึ้น เป็นการพิจารณาต่อหน้าคู่ความ รวมถึงการพิจารณาพิพากษามีความเป็นลักษณะของระบบกล่าวหามากขึ้นด้วย

ในประเทศฝรั่งเศสมีข้อวิจารณ์ และมีความพยายามของรัฐบาลที่จะยุบตำแหน่งผู้พิพากษาไต่สวน เนื่องจากเห็นว่ามียานามากเกินไป แต่ตำแหน่งนี้ก็ยังคงอยู่

ผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจที่จะสั่งฟ้อง หรือสั่งไม่ฟ้องผู้ถูกกล่าวหา ดังนั้น ผู้พิพากษาไต่สวนจะมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทั้งในส่วนของผู้ถูกกล่าวหา และพยานหลักฐานในส่วนของผู้กล่าวหาด้วย ด้วยความที่ผู้พิพากษาไต่สวนเป็นคนรวบรวมพยานหลักฐานแล้วก็ตัดสินเองด้วย ผู้พิพากษาไต่สวนจึงไม่ควรมีธงในใจตั้งแต่ตอนรวบรวมพยานหลักฐานว่าจะตัดสินคดีนั้นอย่างไร ถึงแม้จะต้องเป็นคนไต่สวนข้อมูลพยานหลักฐาน แต่ด้วยความที่เป็นผู้พิพากษา จึงต้องมีความเป็นกลาง ไม่มีส่วนได้เสียในคดีนั้น

เมื่อรวบรวมพยานหลักฐานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นว่าคดีนั้นมีมูลอาจจะส่งไปให้องค์คณะอีกองค์คณะหนึ่งในการทำการพิพากษาก็ได้ เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงการที่จะวางตัวว่าตัวเองเป็นคนรวบรวมพยานหลักฐานแล้วก็เป็นคนพิจารณาพิพากษาในคดีนั้นด้วย ถ้าเห็นว่าคดีไม่มีมูลก็จะจำหน่ายคดีออกไป

มีการปฏิรูปกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหลายครั้ง มีความพยายามที่จะลดบทบาทและอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวน ล่าสุดที่มีการแก้ไขกฎหมายในปี ๑๙๙๓ ได้ลดอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนลง แต่เดิมผู้พิพากษาไต่สวนจะสามารถออกหมายจับ หมายค้น หมายเรียก ได้ทุกอย่าง ต่อมาในปี ๑๙๙๓ ได้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อจำกัดอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนให้ไม่สามารถออกหมายจับระหว่างสอบสวน และผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ไต่สวนในคดีจะไม่สามารถนั่งพิจารณาพิพากษาคดีนั้นได้

๓. ลักษณะโดยทั่วไปของการเตรียมการไต่สวน

๓.๑ ประเภทความผิดและเขตอำนาจศาล ประเทศฝรั่งเศสจะแบ่งการกระทำความผิดอาญาออกเป็น ๓ ประเภท โดยแบ่งศาลออกเป็น ๓ ศาล ตามหลักความร้ายแรงของความผิด

๑. ความผิดลหุโทษ จะมีโทษอาญาที่ต่ำที่สุด ส่วนใหญ่เป็นความผิดเล็กน้อย เช่น การกระทำความผิดกฎจราจร การทำความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งมีแค่โทษปรับเพียงอย่างเดียว มีศาลที่เรียกว่าศาลตำรวจทำหน้าที่ในการลงโทษปรับสำหรับการกระทำความผิดประเภทนี้

๒. ความผิดอาญาทั่วไป ส่วนในโทษประเภทคดีอาญาทั่วไปจะอยู่ที่ศาลอาญาทั่วไป ซึ่งความผิดจะต้องระวางโทษ ๑ เดือนเป็นต้นไปจนถึง ๑๐ ปี และนอกจากจะมีโทษจำคุกแล้วก็อาจจะมีโทษปรับได้ด้วย

๓. ความผิดอาญาอุกฉกรรจ์ จะเป็นคดีที่มีระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไปจนถึงจำคุกตลอดชีวิต องค์คณะผู้พิพากษาจะเป็นผู้พิพากษาที่เป็นผู้พิพากษาอาชีพ ๓ ท่าน และลูกขุน ๒ ท่าน ประธานศาลคดีอาญาอุกฉกรรจ์จะอยู่ในฐานะเทียบเท่ากับผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

ในส่วนของความผิดอาญาอุกฉกรรจ์ ทุกคดีจะต้องมีการไต่สวนก่อน พนักงานอัยการไม่สามารถฟ้องไปยังองค์คณะที่พิจารณาพิพากษาได้โดยตรง แต่ต้องผ่านองค์คณะผู้พิพากษาไต่สวนชั้นหนึ่งมาก่อน ส่วนคดีลหุโทษกับคดีอาญาทั่วไปขึ้นอยู่กับว่าพนักงานอัยการจะส่งเรื่องไปให้ผู้พิพากษาไต่สวนพิจารณาหรือไม่

ล่าสุด ประเทศฝรั่งเศสมีการปรับปรุงระบบศาล โดยการแยกศาลอาญาออกมาเป็นอีกศาลหนึ่ง ซึ่งจะเป็ศาลที่อยู่ระหว่างคดีอาญาทั่วไปกับคดีอาญาอุกฉกรรจ์ รับผิดชอบคดีที่มีระวางโทษความผิดระหว่าง ๑๐ ปีถึง ๒๐ ปี ผู้พิพากษาที่มีอำนาจตัดสินคดีที่มีความผิดระหว่าง ๑๐ ปีถึง ๒๐ ปี จะเป็นผู้พิพากษาอาชีพเท่านั้น

ศาลอาญาอุทธรณ์มี ๒ ชั้น ชั้นแรกเป็นการพิจารณาพิพากษาเหมือนกับลักษณะศาลชั้นต้น และมีแผนกศาลอุทธรณ์ในศาลคดีอาญาอุทธรณ์^๔

กระบวนการไต่สวนของผู้พิพากษาไต่สวน ใช้วิธีการเขียนและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์จัดทำเอกสารให้ทุกอย่าง เช่น บันทึก รายงานกระบวนการพิจารณา จากนั้นจัดทำสำเนาให้แก่คู่ความทุกฝ่าย โดยจะต้องรับรองความถูกต้องของสำเนาให้แก่คู่ความด้วยทุกครั้ง

๓.๒ การไต่สวนเป็นความลับ

ข้อมูลเกี่ยวกับการไต่สวนจะเป็นความลับ หมายความว่า ในการไต่สวนโดยทั่วไปจะไม่ได้เป็นการสืบพยานหรือไม่ใช่การไต่สวนต่อหน้าจำเลยทุกครั้ง แต่กฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมให้ทุกครั้งจะต้องเป็นการสืบพยานต่อหน้าคู่ความ เว้นแต่กรณีที่มีนายความของจำเลยอยู่ด้วย นอกจากคู่ความจะมีสิทธิเข้าถึงเอกสารต่าง ๆ ในสำนวนแล้ว ถ้าหากมีการตั้งนายความ นายความก็สามารถที่จะเข้าถึงสำนวนคดีไต่สวนได้

เดิมการไต่สวนเป็นความลับ แต่กฎหมายแก้ไขให้สามารถเปิดเผยต่อสาธารณชนได้ว่าถึงขั้นตอนใดแล้ว ตามมาตรา ๑๑ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศฝรั่งเศส นอกจากในกรณีที่กฎหมายจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นแล้ว กระบวนพิจารณาระหว่างการไต่สวนหรือการทำคำสั่งจะต้องเป็นความลับ แต่จะต้องไม่กระทบสิทธิในการต่อสู้ของคู่ความ บุคคลทุกคนที่เข้าร่วมในกระบวนการพิจารณาหรือกระบวนการไต่สวนจะต้องรักษาความลับทางวิชาชีพเอาไว้

ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการไต่สวน คือ ผู้พิพากษา ผู้ช่วยผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์ ตำรวจ ผู้เชี่ยวชาญ ล่าม และนายความ

นายความมีหน้าที่ต้องเก็บข้อมูลที่ได้มาจากการไต่สวนระหว่างการพิจารณาเป็นความลับ

บุคคลที่ไม่มีหน้าที่ในการรักษาความลับ ได้แก่ ผู้เสียหาย พยาน และพนักงานอัยการ เพราะพนักงานอัยการมีหน้าที่จะต้องให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ประชาชน การที่ปล่อยให้เข้าใจกันไปเองอาจจะทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้องได้ เว้นแต่ในกรณีที่อาจกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน พนักงานอัยการจะสามารถให้ข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับขั้นตอนหรือวิธีการของกระบวนการไต่สวนได้ แต่ไม่สามารถเข้าไปให้ความเห็นในเนื้อหาของคดีได้ และไม่สามารถให้ข้อมูลได้ว่าจะมีการกล่าวหาหรือว่าจะมีการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องข้อหาใดบ้างอัยการจะยังให้ข้อมูลไม่ได้

กฎหมายของฝรั่งเศสมีวิวัฒนาการไปในเชิงนำระบบกล่าวหาเข้ามาใช้มากขึ้น เนื่องจากระบบไต่สวนแต่เดิมถูกวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจมากเกินไป ทำให้คู่ความไม่มีสิทธิในการต่อสู้ได้อย่างเต็มที่ เพื่อที่จะลดหรือจำกัดอำนาจของศาลรวมถึงสร้างบทบาทให้พนักงานอัยการและนายความมากขึ้น จึงอนุญาตให้คู่ความเข้าถึงสำนวนกระบวนการไต่สวนโดยที่ไม่เป็นความลับเหมือนที่ผ่านมา

แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

กันยายน ๒๕๖๖

^๔ ชุดครุยของผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์อุทธรณ์ใส่ชุดครุยสีแดง พิจารณาพิพากษาคดีที่มีโทษตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป ส่วนชุดครุยสีดำจะเป็นชุดของผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น ซึ่งจะเป็นชุดเดียวกันกับชุดที่นายความใส่ ความแตกต่างคือ ชุดของผู้พิพากษาจะมีความเงางามมากกว่าชุดของพนักงานอัยการ